

Ramón Lorenzo (ed.): *Actas do XIX Congreso Internacional de Lingüística e Filoloxía Románicas. Universidade de Santiago de Compostela, 1989. VI. Sección VI Galego. Sección VII Romania Nova*. A Coruña: Fundación “Pedro Barrié de la Maza, Conde de Fenosa”, 1994, 884 pp.

A Societé de Linguistique Romane, que se fundara en París en 1924, celebrou en 1953 en Barcelona o seu VII congreso trianual. Nunha época en que no Estado Español se desprezaba e reprimía o uso oficial do catalán (e do galego e do euskera), ese congreso constituiu un apoio explícito ós investigadores do catalán, lingua que no séc. XIX era considerada dialecto do provenzal por mor das semellanzas lingüísticas entre o catalán e o occitano, ó que se engadía o feito de na Idade Media trobadores cataláns empregaren o occitano. Meyer-Lübke, indiscutible gran mestre da romanística científica de finais do séc. XIX e comezos do séc. XX, non recoñeceu ata o ano 1925 a independencia do catalán como lingua autónoma.

A celebración do XIX CILFR en Santiago de Compostela en 1989, con Ramón Lorenzo como secretario e responsable da organización, foi, sen dúbida ningunha, un recoñecemento da romanística ó grande esforzo de investigación sobre o galego levado a cabo na Universidade Compostelá e de modo especial no ILG (Instituto da Lingua Galega), creado en 1971. Durante moito tempo para uns lingüistas o galego era unha simple nebulosa, da que se descoñecía a súa composición, entre outros motivos, por seren moi escasas as investigacións neste eido da Romania; para outros lingüistas tratábase dun satélite do portugués, por teren ámbalas linguas unha orixe común e compartiren un grandioso corpus lírico medieval, ou ben dun satélite do español, por razóns culturais e políticas.

O emprego do galego a carón do francés -e a non utilización do español- nas circulares e demais documentación previa ó devandito Congreso de Compostela fora criticado na prensa estatal polo daquela presidente da Real Academia Española e fora motivo de protesta no propio seo da Societé de Linguistique Romane por algúns dos seus membros, que posteriormente decidiron non participar. Esta contestación foi salientada por G. Hilty no comezo da súa conferencia plenaria sobre a posición do galego entre as linguas románicas, reproducida no presente volume de actas¹.

¹ "Le titre de cette conférence, formulé par le Comité d'organisation, contient une présupposition: Le galicien est une langue romane, au même titre que, par exemple, le castillan, le portugais, le catalan, le français, l'italien etc. Cete présupposition est controversée. Preuve en est que certains membres de la Société de Linguistique Romane ont protesté contre la forme bilingue des circulaires de ce congrès, où le galicien accompagnait le français, langue officielle de notre Société. Je sais aussi que d'ém-

Desde outubro do 89 á actualidade, no seu obradoiro do ILG, Ramón Lorenzo está a traballar na preparación da edición dos diferentes volumes das actas do Congreso, con constancia e paciencia semellante á dos artesáns que aínda traballan a prata e o acibeche na compostelá Praza das Praterías, onde está a fermosísima escultura románica do Rei Davide, que serviu de símbolo do XIX CILFR.

En 1992 comezouse a edición destas actas, coas comunicacións de lexicoloxía e metalexicografía (vol. II) e coas de lingüística pragmática e sociolingüística (vol. III), seguidas en 1993 da publicación dos traballos de dialectoloxía, xeografía lingüística e onomástica (vol. IV) e de gramática histórica e historia da lingua (vol. V). En 1994 editouse o vol. VI, que contén unha primeira parte dedicada integramente ó galego (31 comunicacións e a conferencia de G. Hilty) e unha segunda parte dedicada á Romania Nova (27 comunicacións e unha mesa redonda), con contribucións á problemática lingüística e sociolingüística do portugués de Brasil e doutras áreas da lusofonía (de evidente interese para calquera estudioso do galego), do español de América, do francés do Québec e dos crioulos de base románica. No mesmo ano de 1994 apareceu o vol. VII, cos traballos de filoloxía medieval e renacentista.

Nas dúas seccións do volume VI, aínda que o editor non establece apartados, na ordenación das comunicacións apréciase un claro agrupamento temático. Na sección de galego, o primeiro apartado fôrmano traballos de sociolingüística, onde se analizan os usos e as actitudes cara ó galego da poboación ourensá de ensino medio (X. Mª Carballeira, M. González Lorenzo, P. Iglesias e Mª Lameiras), as actitudes e os comportamentos no eido de comercio en Lugo (X. P. Rodríguez Yáñez) e o papel das organizacións políticas na restauración do uso do galego no período 1963-89 (F. Fernández Rei).

Noutras comunicacións deste primeiro grupo aténdese a diferentes aspectos relativos á codificación e á posición do galego. É o caso da lingua da TVG (Mª C. Noia), a concepción do estándar nos gramáticos do séc. XIX (E. González Seoane), a elaboración do galego como moderna lingua de cultura (U. Esser), a autonomía verbo do portugués (A. da Gama), o establecemento dunha linguaxe científico-técnica (X. A. López Dobao) e a presenza do galego na Bahía (Mª R. Suárez).

Despois deste apartado sociolingüístico figuran traballos sobre problemas fonéticos e fonolóxicos do galego actual, que teñen como tema a descrición do vocalismo tónico e átono (Mª C. Ares), a presentación dunha análise acústica do vocalismo tónico (M. González González e X. L. Regueira), a análise autosegmental das alternancias vocálicas (J. I. Hualde e F. Martínez) e a descrición do subsistema de sibilantes no Val Miñor (X. H. Costas), ós que segue o estudio das testemuñas da gheada nos primeiros textos do séc. XIX (R. Mariño).

Logo da comunicación de C. Oro sobre as desinencias *-an*, *-ano*, *-ao* vén un apartado de traballos morfosintácticos. A problemática dos pronomes

nents philologues et linguistes ne sont pas venus ici, afin de ne pas assister à un congrès qui, à leurs yeux, courait le risque d'attribuer au galicien trop de poids et peut-être même trop de gloire" (p. 457).

persoais é analizada por T. Riho (a xustaposición no galego-portugués antigo), por R. Alvarez Blanco (secuencias de átonos en galego moderno), por Mª C. Figueiredo (os clíticos e a teoría da rexencia e vinculación) e por Mª X. Vázquez (os persoais nas gramáticas galegas). Por outra parte, C. Hermida estudia o artigo co posesivo na Idade Media, mentres que X. C. Sousa céntrase no artigo cos nomes propios na actualidade. A seguir figuran comunicacións de sintaxe verbal, da autoría de J. G. Herculano de Carvalho (as oracións de xerundio no galego e no portugués), X. Rivas (a perífrase *agarro e marchó*) e de H. Monteagudo (o subxuntivo futuro na prótase das condicionais medievais).

No remate agrúpase unha miscelánea con traballos sobre a interferencia, o léxico e o galego dos Séculos Escuros en textos escritos fóra de Galicia. J. M. García de la Torre analiza a ‘linguaxe-eco’ (repetición de unha ou de varias das palabras da pregunta, por interferencia do galego) na obra da Pardo Bazán e de Valle Inclán; A. Cano céntrase na interferencia do castelán sobre o galego ourensán do Penedo (S. Ciprián de Viñas), mentres que A. I. Boullón e F. R. Tato estudian a uniformidade e a variedade do léxico xurídico-administrativo medieval. M. Barros Ferreira, pola súa parte, céntrase na expresión dos medos infantís en Galicia e Portugal, e E. Fidalgo analiza as denominacións galegas da *chuvia/chover*. C. Buezo estudia a figura do galego nos vilancicos navideños toledanos dos séc. XVII-XVIII, á vez que edita 14 vilancicos inéditos, cantados total ou parcialmente nun galego, en parte, ficticio. Un breve estudio do “falar galego” no teatro portugués do séc. XVIII feito por F. Miranda fecha o apartado de comunicacións.

A seguir figura o texto da citada conferencia de G. Hilty, que nunha primeira parte analiza a posición do galego na Romania nunha perspectiva diacrónica, cunha caracterización da lingua do dominio galego-portugués, para logo abordar (de xeito superficial) a problemática da estandarización e da posición do galego en relación co portugués. Como conclusión Hilty afirma que, historicamente, o galego non é lingua autónoma, senón unha parte do conxunto galego-portugués, pero que hoxe pode converterse nunha (modesta) lingua románica, a carón do español, do portugués, do catalán, do francés, do italiano etc., se antes se acada unha estandarización e elaboración literaria, aceptada por tódolos galegos (pp. 471-2).

A sección da Romania Nova ábrese cun traballo de C. Díaz Alayón sobre fitónimos de orixe portuguesa nas illas Canarias (*viñátigo, acebiño, faya...*). Despois do estudio de B. Scharlau sobre fontes e métodos para a reconstrución do español americano, aparecen varios artigos sobre o español dominicano, da autoría de I. Pérez Guerra (a posteriorización de /r/), de M. Román Fernández (usos das preposicións *a, con, de, en, para e por* no séc. XVIII) e de G. de Granda (transferencia léxica do francés *e/ou* do crioulo haitiano).

A seguir figuran os traballos léxicos de V. Neagru (anglicismos en series sinonímicas como *aproches-entrada, carro-coche-automóvil e concreto-hormigón*), M. Galeote (termos para *maíz e coca* en obras científicas de finais do séc. XVI) e T. S◇. Olteanu (composición de palabras formadas no territorio americano). Os traballos sintácticos de S. Caviglia e M. Malcuori sobre o

uso do perfecto composto en Montevideo e o de A. Thibault sobre o perfecto simple no teatro arxentino fechan o apartado das comunicacións do español de América.

As comunicacións relativas á lusofonía comezan co traballo de M. Golçalves, H. P. Santos, R. Fonseca e M. L. Fonseca sobre a palatalización do /l/ en contacto con /i/ (fenómeno xeneralizado) e a ditongación de /i/ tónico (en certos estratos sociais) no dialecto de Madeira. A seguir, P. Vázquez Cuesta caracteriza o portugués de Mozambique, baseándose na obra *Cronicando* de Mia Couto, un renovador da lingua literaria cun papel semellante ó de Guimarães Rosa no Brasil e ó de Luandino Vieira en Angola.

Figuran logo diversos estudos de dialectoloxía horizontal e/ou vertical: o de S. Figueiredo Brandão sobre a vibrante retroflexa como trazo distintivo dos pescadores do Municipio de Campos (no Río de Janeiro); o de J. Mota e V. Rollemberg sobre as constrictivas implosivas na norma culta brasileira; o de Mª E. Barcellos da Silva sobre trazos fonéticos como identificadores grupais en comunidades pesqueiras do litoral fluminense; o de E. Vianna da Silva sobre conservadorismo e innovación en grupos de pescadores do norte fluminense, onde se fecha o /a/ pretónico coma no portugués europeo; e o de J. Freitas sobre os pronomes persoais suxeito na norma urbana culta de Salvador de Bahía.

S. A. Marcelino Cardoso trata os empréstimos orixinarios do francés en falares rurais dos estados de Bahía e Sergipe, mentres que I. Mª Alves estudia o vocabulario do carnaval brasileiro (e a formación das unidades léxicas deste vocabulario), baseándose nun corpus tirado de xornais de Recife, Río de Janeiro e Salvador, así como de semanarios estatais. A análise que fai N. S. A. Martins dos arcaísmos fonéticos, léxicos e sintácticos na obra de Guimarães Rosa fecha a “sección” da lusofonía.

O apartado da crioulistica comeza coa teorización de G. Manessy sobre tendencias e modo de parentesco dos crioulos coa súa “lingua de base”, seguido dos traballos de Y. Simard (enmudecemento de vocais iniciais no crioulo de Haití e no pre-crioulo de Costa de Marfil), de Ph. Maurer (influencia de linguas africanas na ampliación do significado de lexemas de orixe español no papiamento de Curaçao) e de Hazaël-Massieux (fiabilidade dos textos máis antigos do crioulo francés do Caribe).

O francés do Canadá (e en especial o do Québec) é o tema estudado por Faribault (fixación do léxico quebequés e préstamos amerindios), por Th. Lavoie (sufixación popular *-erie*, *-asser*, *-oune*) e mais por S. Widlak (homonimización por calcos semánticos do inglés no léxico do francés canadiano). A seguir figuran os textos dunha mesa redonda na que J. M. Lope Blanch e A. T de Castilho tratan, respectivamente, a investigación sobre o español de América e sobre o portugués de Brasil e na que Th. Lavoie analiza a situación actual do francés nos Estados Unidos e no Canadá, así como as principais investigacións realizadas sobre o francés quebequense.

Este conxunto de traballos pulcramente editados constitúen unha boa contribución ó estudio de dominios románicos tan diferentes coma o galego, o español americano, o portugués africano e brasileiro, o francés canadiano e os

crioulos antillanos, con reflexións de interese para a lingüística xeral, especialmente nalgunha das comunicacións dos crioulos.

Polo que respecta á lingua galega, os traballos aquí publicados son, ademais, unha boa contribución á súa estandarización e á dignificación do seu uso (18 das comunicacións están redactadas en galego), á vez que constitúen unha excelente mostra da investigación que se está a facer sobre o galego, e particularmente da investigación que se realiza no ILG, xa que moitas das comunicacións van asinadas por membros deste instituto universitario ou ligados a el, feito que fora salientado no seu día por G. Hilty e I. Castro, coordinadores da sección de galego.

Nuns traballos revísanse con novos métodos problemas tratados nos últimos anos (a autonomía lingüística do galego e a súa elaboración ou a posición dos clíticos) ou trátanse liñas de investigación inéditas antes dos anos 80 (a análise de usos e actitudes). Noutros traballos preséntase un avance de liñas de investigación totalmente inéditas en galego, como é a descrición acústica do vocalismo, ou ben fornécese material inédito de enorme interese para o estudo da lingua e da literatura dos Séculos Escuros, como ocorre cos vilancicos (trece deles son do séc. XVII).

Coidamos que 1994 e 1995 constitúen o bienio *mirabilis* da investigación lingüística do galego e o da consagración desta lingua románica, independente do portugués (e por suposto do español). En 1994 publicouse o vol. I do Mapa Sociolingüístico de Galicia², o vol. 6 de *Plurilinguismes* dedicado integramente á sociolingüística galega³ e o vol. VI, 2 do *LRL*, todo el con artigos sobre galego e portugués, coa particularidade engadida de que o galego é a única lingua románica minorizada usada nesta enciclopedia lingüística⁴. En

² M. A. Fernández Rodríguez e M. A. Rodríguez Neira (coords.), *Lingua inicial e competencia lingüística en Galicia*, Real Academia Galega. Seminario de Sociolingüística, 1994.

³ X. P. Rodríguez Yáñez (coord.), *Plurilinguismes. Sociolinguistique galicienne*, 6, decembre 1993. O volume publicouse na primavera de 1994.

⁴ G. Holtus, M. Metzeltin e Ch. Schmitt (eds.), *Lexikon der Romanistischen Linguistik LRL*, VI, 2 *Galegisch, Portugiesisch. Gallego, Português*, Tübingen, Niemeyer, 1994. Dos 8 artigos sobre galego, 1 está redactado en alemán e os 7 restantes en galego. No caso do catalán (vol. V, 2 1991), 6 artigos están redactados en español, 2 en alemán, 1 en francés e 1 en italiano, mentres que os 9 artigos sobre occitano (tamén no vol. V, 2 1991) están en francés (5) e en alemán (4). No vol. III (1989) os 8 artigos do friulano están en italiano, os 8 do romanche en alemán, mentres que os do ladino dolomítico están en alemán (5), en italiano (1) ou nestas dúas linguas (2). No vol. IV (1988) os 6 artigos sobre o sardo están en italiano (5) e en alemán (1) e os do corso en italiano (1), francés (1) e un terceiro cunha parte en francés e outra en alemán. E no vol. VI, 1 (1992) os artigos do asturiano/leonés redactáronse en español (2) e alemán (1), e o único de aragonés/navarro está en español.

1995 editáronse o vol. II do Mapa Sociolingüístico da RAG⁵ e o vol. II do *Atlas Lingüístico Galego* do ILG⁶.

Así e todo, a ledicia que produce esta excelente colleita investigadora do bienio 94-95 (só mencionei publicacións colectivas), vese amortecida polos alarmantes datos que presentan os volumes do Mapa Sociolingüístico, onde se constata un fortísimo descenso da transmisión familiar do galego nas xeracións novas (e na poboación urbana en xeral), sen que se albisque a adopción de medidas políticas que atallen esta situación de progresiva deterioración da lingua propia de Galicia.

FRANCISCO FERNÁNDEZ REI

⁵ M. A. Fernández Rodríguez e M. A. Rodríguez Neira (coords.), *Usos lingüísticos en Galicia. Compendio do II volume do Mapa Sociolingüístico de Galicia*, Real Academia Galega. Seminario de Sociolingüística, 1995.

⁶ R. Álvarez Blanco (coord.), *Atlas Lingüístico Galego. II Morfoloxía non verbal*, A Coruña, Instituto da Lingua Galega. Fundación "Pedro Barrié de la Maza Conde de Fenosa", 1995.